

NEVARNA RAZMERJA MED PISNIM IN GOVORJENIM JEZIKOM

Hotimir Tivadar

Uvod

Pravopis je bil v slovenskem prostoru pogosto sinonim za reševanje kodifikacijskih vprašanj v celoti. Pravzaprav je kot kodifikacijski priročnik poleg pravilnega zapisa obravnaval še pravičen izgovor in tudi vsa slovnično težja mesta slovenskega jezika. Od prve slovenske knjige naprej se je slovenščina pisno razvijala predvsem v smer enotnega pisnega jezika – v 19. stoletju pa je bilo ustvarjeno soglasje glede pisne (primarno knjižne) podobe jezika –, medtem ko se je govorni jezik dolgo časa razvijal v različne smeri glede na regionalno poreklo govorcev. Knjižni jezik je zato bil do konca drugega tisočletja bolj ali manj določen z njegovo pisno podobo, medtem ko je bila njegova govorna podoba manj enotna, kar se danes izkazuje kot problematično zlasti pri normiranju pravorečne podobe v normativnih priročnikih.

1 Slovenščina – enotna v raznolikosti

Na Slovenskem je bilo že precej polemik glede enotne podobe knjižnega jezika in tiste prave narečne osnove slovenskega knjižnega jezika. Vodilni jezikoslovci prejšnjega stoletja so si bili edini, da je osnova slovenskega knjižnega jezika govor Ljubljane oz. slovenskega središča (Pogorelec 2011; Toporišič 2000).¹ S to v bistvu regionalno opredelitvijo knjižnega jezika soobstaja tudi zelo velika občutljivost za ustreznost jezikovnega izraza, kar še vedno povzroča preveliko kritičnost slovenskih govorcev do lastnega jezika (prim. Stabej 2002: 2). To načeloma zelo strogo stališče Slovencev do lastnega znanja jezika je posledica različnih dejavnikov, nenazadnje tudi zahteve po odsotnosti slehernega regionalnega v prestižnem javnem govoru, ki ga zagovarja velik del slovenistične stroke. In prav poudarjanje splošnega neznanja jezika rojenih govorcev slovenščine, katero v veliki meri usmerja slovensko jezikovno kulturo (npr. Šeruga Prek, Antončič 2003; Toporišič 2004a, 2004b), določa tudi premalo intenzivno ukvarjanje z vprašanji govorne slovenščine, predvsem njegove knjižne različice. Zato je mnogim govorcem (bivšim in sedanjim učencem slovenskih šol in medijskih govorcev) pomembno

.....
¹ Osnova knjižnega jezika in njegova oživitve naj bi bil govor Ljubljane in njenega središča (*Uvod* v SSKJ 1970: § 8–9; Toporišič 2004a: 16–17), kar je sicer zgodovinsko upravičeno, vendar se moramo zavedati predvsem govornih položajev in tem, ki zahtevajo knjižni jezik (več Tivadar 2011a, 2011b).

samo to, da imajo priročnike, po katerih se ravnaajo, čeprav mogoče ne odsevajo resničnega stanja. V tem okviru dobesednega in absolutnega razumevanja knjižnega jezika kot »višje« jezиковne zvrsti lahko tudi razumemo nasprotovanje korpusoslovcev avtoritarnemu principu gledanja na slovar (Gorjanc, Krek, Gantar 2005).

V tem prispevku želimo poudariti predvsem razlikovanje in obravnavanje knjižnega jezika v javnosti glede na jezikovni kod – pisnost oz. govorjenost –, ki je bila posledica ali pa celo vzrok za ukvarjanje s terminološko menda problematičnim izrazom *knjižni jezik* in *govorjeni knjižni jezik*.

2 Težavno določanje govorne podstave sodobne knjižne slovenščine

Slovenščina je še vedno regionalno precej razslojen jezik, na splošno pa se slovenski govorci in jezikoslovci zavedamo in dejansko uresničujemo tako rabo knjižnega kot narečnega jezika.

Neodgovorjeno in neodgovarjano pa je bilo vprašanje o razmerju med pisnim in govorjenim knjižnim jezikom, predvsem pa govorom v javnosti, ki je podlaga živega razvoja knjižnega jezika. Splošno je veljalo prepričanje, da je knjižni jezik – tako pisna kot tudi govorjena (?) podoba – bolj ali manj določen in enoten že od druge polovice 19. stoletja (Pogorelec 2011: 53; Jesenšek 2010). Slovenščina je bila po prvi slovenski knjigi sicer precej prisotna tako v javnosti kot zasebno, vendar se je resnični razvoj slovenskega govora začel šele po letu 1848 in ustvarjanjem nacionalnosti ter nacionalnega jezika (»nove oblike« in načelo »govori, kakor je zapisano« v drugi polovici 19. stoletja; prim. Breznik 1982, Tivadar 2010b).

Šele od 20. stoletja pa je slovenščina postajala zares prestižni in polnofunkcijski jezik:

- ▷ prestižni (prevladujoči) učni jezik slovenskih šol šele v 20. stoletju (Pogorelec 2011: 31; prim. Tivadar 2004c), tudi z ustanovitvijo slovenske univerze leta 1919;²
- ▷ jezik rednega TV-programa s TV-Dnevnikom v slovenskem jeziku – kljub ustanovitvi TV Ljubljana 1958. leta – šele leta 1968 (15. april 1968; glej Tivadar 2008);
- ▷ jezik slovenske državne politike, tudi v mednarodnih odnosih (če izvzamemo nastop Janeza Drnovška na zasedanju neuvršenih leta 1989 v Beogradu in posamezne stavke športnikov in politikov, je bila javna slovenščina omejena na območje Republike Slovenije; Tivadar 2003: 450, 465).

Slovenščina je torej šele dobri dve desetletji tudi državno realizirana in javno na vseh področjih zapovedana – če k tej mladosti dodamo tudi sodobno globalizacijo je povsem logično, da se pojavlja določena variantnost in slabša kakovost javnega govora.

.....

2 Stabej izpostavlja problem zastopavljanja slovenskega strokovnega jezika nasproti tujemu strokovnemu jeziku zaradi napačnega mišljenja, da slovenski strokovni jezik »večinoma usvojimo iz domačega okolja«. Ob tem Stabej omeni tudi neustreznost pouka v šolah, kar pa naj bi se z novimi izhodišči sčasoma popravilo (Stabej 2010: 61).

2.1 Neupravičen občutek neznanja jezika

Neznanje slovenščine rojenih govorcev je v sedanjosti pogosto omenjeno, vendar le redki to tudi jasno opredelijo (Šeruga Prek, Antončič 2003). O tem občutku neznanja (oz. dejanskem neznanju) pričajo mnoge retorične šole (Tivadar 2011b), ki kažejo tudi na nesamozavestno in po (vsiljenem?) mnenju uporabnikov jezika ne dovolj kakovostno javno nastopanje. Glede na prej izpostavljeno mladost javne slovenščine v vseh govornih položajih pa je tovrstno (pretirano) kritiziranje neustrezno. Zgodovinske okoliščine namreč ne smejo biti zanemarjene. Prestižna raba slovenščine je kljub vsemu nekaj dokaj novega; univerzitetnost je stara slabih 100 let, državnost pa celo samo 20 let. A to je seveda lahko samo opravičilo tega nezavedanja jezikovne skupnosti, ki je v državnost vstopila v času popolne odprtosti slovenskega prostora in je prestižnost srbohrvaščine v popularni kulturi in tudi govoru takoj zamenjala prestižnost angleščine. Vseeno pa je slovenščina v medijskem, šolskem, državnem in celotnem javnem prostoru zavzela svoje mesto,³ nejasna in premalo določena so samo razmerja med knjižnim (prestižno in najzahtevnejšo zvrstjo) in primarnim govorjenim (narečnim, regionalno pogoje-nim) jezikom, ki še ni (in verjetno nikoli ne bo) prepustil v celoti mesta svoji zahtevnejši zvrsti.

3 Konflikt med pisnim in govorjenim

V 20. stoletju imamo zanimive misli in razmišljanja o govoru in pisavi Boža Voduška, ki se zaveda naslonitve knjižnega jezika na pis(me)ni jezik:

»Mlademu slovenskemu malomeščanskemu narodu nikakor ni bilo od vsega začetka jasno, kako naj izgovarja svoj pismeni jezik, kakor je bilo na primer to jasno francoskemu meščanu v 17. stoletju, ki je svoj izgovor uravnaval po pariškem dialektu in še posebej po tisti obliki, ki se je govorila na kraljevem dvoru. Imel je pred seboj samo častljivo posodo slovenske pisane besede in občutil hkrati brez dvoma željo privzdigniti se nad izgovarjavo svojega domačega dialekta, manjkali pa so mu družabni zgledi, ki so sloneli drugod, pri prej razvitih narodih, na paralelni kontinuiteti jezikovnega in družabnega razvoja. Slovenski meščan si je torej moral ustvariti sam od sebe na umeten način svoja izgovarjalna pravila [...] po načelu: črka je glas. Edini zgled, na katerega se je kvečjemu lahko oprl pri določitvi glasovne vrednosti črk, pa je bil nemški jezik, katerega višja veljava je bila zanj zunaj vsakega dvoma.« (Vodušek 1958–59: 194)

O izgovoru po črki pravi, da je dejansko prva stopnja »izreke našega pismenega jezika«. Vodušek v tem članku *Historična pisava in historična izreka* (1958–59: 193–200) utemeljuje odločitev za »teoretično zahtevo historične izreke«⁴ Stanislava Škrabca in njeno dejansko rea-

3 Nenazadnje o tem priča tudi veliko radijskih in televizijskih programov (skupaj jih je po Sloveniji okoli 150 in skoraj vsi so v slovenščini), ki so tudi pomemben pokazatelj razvoja in rabe slovenskega jezika. Šolstva, ki je na vseh ravneh predvsem v slovenščini, na tem mestu ni potrebno dodatno izpostavljati.

4 Vodušek že na začetku svojega članka poudarja, da »ni Slovenca, ki bi bil pripravljen odreči se v načelu takšni pisavi in privoliti v revolucionarno reformacijo pravopisa na fonetični podlagi po Vukovem

lizacijo. Pri Škrabčevem utemeljevanju historične pisave in izreke sicer ne najde »nobenega dokaza zoper moderno izreko pismene slovenščine«,⁵ vendar razume uspeh Škrabčevega pravopisno-pravorečnega nazora zaradi »dvojnega idejnega boja: zoper nemške fonetične navade in hkrati zoper etimološko, to je *prehistorično pisavo in izgovarjavo*. Če ne bi imeli v naši zgodovini l-kanja in ne tendenc po prehistorični pisavi in izgovarjavi, tudi ne bi imeli Škrabčeve teorije historične izreke« (Vodušek 1958–59: 195). Sčasoma so potem Škrabčeva načela bila dojemana zmeraj manj kot historična in vse bolj kot idealna izreka, »ustrezajoča nekakšnim idealnim zakonom od vsakega narečja in časa odtrganega pismenega jezika«, čeprav je šlo v bistvu za »postulat zgodovinske izreke centralnih narečij 16. stoletja«. S tem je historična pisava in izreka postala »jezikovni simbol našega meščanskega in malomeščanskega razreda« (Vodušek 1958–59: 197).

V preteklosti in tudi sedanjosti (Skubic 2003, 2005) je bila torej navezanost na pisno podobo jezika pogosto a priori dojemana kot nekaj izrazito negativnega in malomeščanskega, kar izvira iz pretirane navezanosti samo na pisni izraz (in toliko manj na vsebino in prepričljiv izgovor) predvsem v 2. polovici 19. stoletja. Tudi npr. pravopis iz leta 1935 je izpostavil to navezanost na pisno podobo (zborna izreko je tesno povezoval s pisavo), obenem pa je izpostavil tudi značilnosti govora (pogovorni jezik) – pogovorne oblike so označevali s »pog.«. Prav tako so bile dovoljene dvojnice, ki jih raba ali govor še nista »izenačila« (SP 1935: VI).

Pravorečje je namreč poleg seveda samostojnega razvoja (prosti govor) v veliki meri odvisno tudi od pisne podobe (brani govor), ki pravzaprav pogojuje knjižni jezikovni izraz, kar že omejnjeni razvoj medijskega prostora in (v prvi vrsti pisno) izobraževanje samo še utrjujeta.

4 Ali je v knjižnojezikovni teoriji pomembna »naravnost« govorca jezika?

In ravno vidik normiranja neke nedoločljive moderne izreke pisne slovenščine je za razvoj sodobnega knjižnega jezika zelo pomemben. Nadaljnji razvoj v jezikoslovni teoriji 20. stoletja je namreč peljal v smer Voduškovega razmišljanja; v Toporišičevi slovnici (1976–2004) tako najdemo usmeritev v t. i. živ knjižni jezik. Izpostaviti moramo, da je bil narejen opis knjižnega jezika (SS in SSKJ) in izpostavljena »moderna knjižna izreka« ter oživljanje knjižnega jezika s strani govora narodovega središča, tj. Ljubljane.⁶ Ni pa bil narejen samostojni govorni (pravorečni) priročnik; vse je bilo zbrano v okviru *Slovenske slovnice, Slovarja slovenskega knjižnega jezika* in v glasoslovnem delu pravil *Slovenskega pravopisa* (1990–), kasneje pa v celovitem pravopisu s slovarskim delom, ki pa je izšel že v 3. tisočletju (SP 2001). Samo slovnični glaso-

zgledu.« (Vodušek 1958–59: 193) Pri tem moramo poudariti, da reformacija pravopisa po Vukovem načelu ni uspela niti v Vukovem, tj. Prešernovem in Čopovem ter Kopitarjevem času.

- 5 Zanimivo je, da tudi Toporišič govori o »moderni knjižni izreki« znotraj glasoslovnega opisa knjižnega jezika v *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000: 41–89), ko uvaja določene spremembe v knjižnem izgovoru.
- 6 Razpravljanje o živosti in oživljanju knjižnega jezika (prim. Toporišič 2004a: 16–17; Vodušek 1958–59) je problematično predvsem s stališča 3. tisočletja in polne uresničitve (knjižne) slovenščine na vseh področjih – kot da bi bila mrtev organizem, potreben dodatnih zunajjezikovnih spodbujevalnikov.

slovni opis na podlagi pravil in odsotnost samostojnega pravorečnega priročnika je posledica takratnega (nedržavnega) časa in neprestizne vloge slovenskega jezika, ki je bila odvisna predvsem od avtoritete jezikoslovcev (in učiteljev ter profesorjev). Zato je bila v 2. polovici 21. stoletja zelo opazna naslednja usmeritev jezikoslovcev: oblikovanje knjižnega jezika po govoru Ljubljane. Katere Ljubljane (časovno gledano) in katerega dela tega območja (Trnovo, Šiška, Rudnik, Center ...) je zgolj retorično vprašanje.

Tudi Voduškov misli in predvidevanja o izginotju narečij se glede na še vedno veliko regionalno razslojenost Slovenije in trenutno stanje medijskega prostora niso uresničila; gotovo vsaj na fonetičnem področju še obstaja narečna raznolikost (Tivadar 2006). Obstaja pa tudi enotna pravorečna podoba, ki je sedaj žal zapisana samo v pravopisnem priročniku, vsaj v svoji zborni obliki pa ni vezana na noben regionalni jezikovni kod, ampak je samostojna, vseslovenska enota (Tivadar 2011b); sodobni pravorečno-fonetični priročnik bi samostojnost slovenskega pravorečja samo še potrjeval in utrjeval.⁷

4.1 Iskanje prave in edine norme knjižnega jezika

V Voduškovem smislu vzpostavljanja vseslovenskega govora narodovega središča, kar je v veliki meri prevzel tudi Toporišič, ki pravi, da se »določeni sloji (izobraženski, sploh mestni) prebivalstva že kar 'rodijo' s knjižnopogovornim jezikom« (Toporišič 2004a: 17), se je slovensko jezikoslovje dosti ukvarjalo z zgodovinskimi opredelitvami slovenskega jezika. Toporišič namreč pravi, da splošno- ali knjižnopogovorni jezik omogoča »stalno oživljanje strukture zbornega jezika in jo brani okostenevanja ter prevelike razdalje od živega vsakdanjega jezika (kar je prinesla zlasti druga polovica 19. stoletja)« (Toporišič 2004a: 17). Tej obravnavi so se na podoben sociološko-zgodovinski način pridružili tudi v začetku 3. tisočletja. Intenzivno ukvarjanje s poimenovanji knjižnega jezika oz. standardnega ali standardiziranega jezika je privedlo do sicer zanimivih razpravljanih in zaključkov, ostalo pa je neodgovorjeno pomembno vprašanje raznolikosti knjižnih besedil glede na geografsko različne govore, kar naj bi bil največji problem javne govorjene slovenščine (Toporišič 2004a, Šeruga Prek, Antončič 2003; prim. Tivadar 2010a). Pri Skubicu je namreč zaključena standardizacija jezika predstavljena kot »ideal forme kulturnega jezika« (Skubic 2005: 49). Kulturni jezik pa je »reprezentativna jezikovna forma, ki uteleša najvišjo, torej dominantno kulturo politične skupnosti, utemeljene na danem jeziku«. Ta pa se spreminja – tako je bilo, po Skubicu, do 20. stoletja slovenskim narečjem in nekulturnemu jeziku nasploh dovoljeno nastopati le v burkah in verskih igrah za preprosto ljudstvo, »resno gledališče« pa je bilo za »kulturni jezik«, tisto višjo obliko (Skubic

7 Neustrezna odprava nekaterih dvojnic v aktualnem slovenskem pravopisu (Tivadar, Jurgec 2003) nakazuje na tendenco po unifikaciji govorenega izraza, kar v slovenskem primeru gotovo ne bi bilo dobro in bi bilo v nasprotju s slovensko tradicijo in sedanjostjo (nenazadnje SSKJ dvojničnost dopušča).

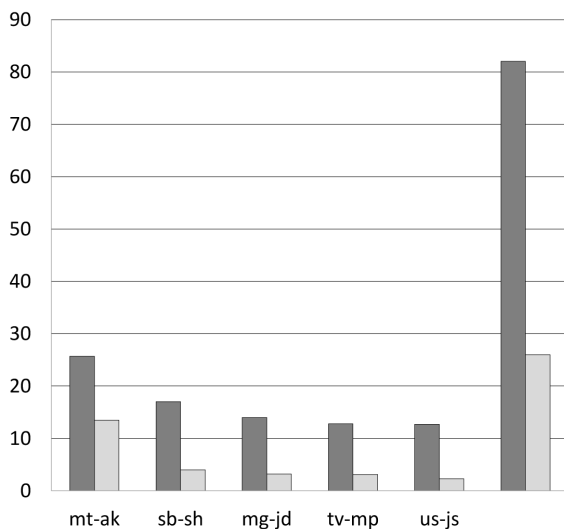
2005: 48). Za kulturni jezik naj bi bilo tudi značilno, da ga govorci sprejmejo »v procesu same socializacije« (Skubic 2005: 49).

Pogosto se je pri tovrstnem opredeljevanju knjižnega jezika težko znebiti vtisa, da je knjižni govor določen z (zasebnim?) govorom neke (ekonomsko-intelektualne) elite, ki poseduje z družbo. Pri tem pa je nerazumljivo neupoštevanje regionalno in socialno drugače strukturirane slovenske družbe, ki je imela skozi zgodovino edino skupno osnovo predvsem v združevalnem knjižnem jeziku, za razliko od anglosaksonske in še kakšne rojalističnoelitistično zasnovane družbe.

5 Enotni knjižni jezik in nadregionalno – smer razvoja slovenskega jezika

Kot je bilo že večkrat poudarjeno, se sodobni govorjeni knjižni jezik regionalno ne ločuje (Tivadar 2004a, 2004b, Tivadar 2010a). Pri iskanju idealnega območja in sloja prebivalstva (Toporišič 1967: 115, 118) je bil zapostavljen vseslovenski vidik knjižnega jezika, ki je izrazito nadregionalen.

V potrditev nepomembnosti regionalnega vidika v primeru izbire gradiva za analizo knjižnega jezika lahko pogledamo naslednji grafikon, ki dokazuje, da priljubljenost govorcev ni odvisna od njihovega regionalnega jezikovnega porekla, kar je gotovo posledica tudi njihovega knjižnega govora; večina jih (je) dela(la) v informativnem programu:

Graf 1: Popularnost radia in televizije: radio: pet govorcev, televizija: devet govorcev (razmerje po medijskem barometru *Vikenda, Delo Stik*, N = 901, medijske priloge *Dela*, za mesec september, 7. 10. 2005, str. 6, razmerje radio proti televizija je 31 proti 69)

mt – Matjaž Tanko (24 ur), *ak* – Andrej Karoli, *sb* – Slavko Bobovnik (TV Slovenija), *sh* – Sašo Hribar, *mg* – Mario Galunič (Spet doma), *jd* – Janez Dolinar, *tv* – Tamara Vonta, *mp* – Marko Potrč, *us* – Uroš Slak (Trenja), *js* – Jure Sešek.

Od teh govorcev sta bila samo dva »rojena« Ljubljancana, tj. le 20 % medijsko najprepoznavnejših govorcev. Pri tem je treba omeniti medijsko precej izpostavljen primer konec leta 2009, ko je bilo ljubljanskemu županu očitano, da ni »rojen v Ljubljani«, kar se je stopnjevalo z žalitvami o »balkanskem kavboju« (MMC RTV SLO, 22. 12. 2009). Podobno obravnavo v smislu, da je jezikovno območje (in njegov zasebni govor) tisto, kar definira govorca, je bilo zaslediti v polemiki ob izidu pravopisa (Okrogla miza o SP 2001, 16. 5. 2002, 19.00–22.00, skrajšano objavljeno v »Studiu ob 17-ih«, 20. 5. 2002, 1. program RSLO; Tivadar 2010b). Večkrat je že bilo poudarjeno tudi, da »jaz« bom že bolje vedel, saj sem »izbrano« območje (prim. Toporišič 1978: 334; 2004b in Jurgec 2005).⁸

Toda s tem ko vstopimo v proces izobraževanja in opismenjevanja, se dokončno začne spreminjati tisto primarno govorno, ki je pogojeno z zasebnostjo. S tem tudi primarni govorni jezik ni več edini jezikovni izraz in postaja v določenih položajih vse bolj podoben »govorjenemu zrcalu« pisnega jezika. Zakaj je tukaj poudarjeno zrcalo in govornost? Govor kot jezikovni proces ni enak pisanju, mnoga še tako podobna kodiranja in enoznačni opis govora imajo vendarle povsem drugačno udejanjenje – zvok, ki je povsem drugačen od vidnega, pisnega jezika. In če z zavedanjem o razlikovanju med tema dvema jezikovnima kodoma pristopimo k normiranju knjižnega jezika, spraševanje o »branju« oz. posnemanju pisnega jezika dobi povsem drug pomen: govor, pa čeprav dobesedni, tj. branje, namreč niti ne more biti posnetek pisnega jezika. In tudi zasebni govor ne more biti enak javnemu in uradnemu govoru, ki je večinoma knjižni; zasebno v nekaterih teoretičnih predstavah, ki imajo svojo praktično realizacijo v različnih medijskih oblikah (npr. v različnih resničnostnih šovih), sicer očitno postaja javno.

Sklep

Pravorečje mora tudi na Slovenskem iti v smer samostojnega razvoja (prosti govor), obenem pa ne smemo pozabiti tudi na soodvisnost s pisno podobo jezika (brani govor), ki pravzaprav pogojuje knjižni jezikovni izraz. Zato je treba pri obravnavi pravorečja upoštevati tako značilnosti govora (naglasne, intonacijske, fonemske in druge različnosti od pisnega jezika) kot tudi določenost s pisnim jezikom, ki vpliva na sam knjižni izgovor. Tako je npr. reduciranje nenaglašanih in tudi naglašanih samoglasnikov (*tako – tko, lahko – lohk, lahk ... , brat – [brət]* ipd.) v knjižnem govoru nezaželeno, če seveda ne želimo povečevati razlik med posameznimi pokrajinami, ki se odražajo predvsem v govoru. Pisava sicer lahko vpliva tudi na (ne)izgovor polglasnika (tip *megla, steza ...*), ki se zamenjuje z /ɛ/. Za razjasnitev tovrstnih nesporazumov oz. neustreznih predpostavk, ki vplivajo tudi na kakovost sporazumevanja, pa bi bilo treba izdati samostojni in sodobni pravorečni priročnik.

.....
⁸ Pri tem je zanimivo, da Toporišič (2004) z omalovaževanjem in v napačnem kontekstu govori o idealnem avtorju in iskanju idealnega, kot ga je na začetku 20. stoletja poznalo češko jezikoslovje (Ertl 1929). Prav tako je paradoksalno, da se na eni strani poudarja priučljivost in naučljivost knjižnega jezika, na drugi pa določevalnost nekega izbranega območja.

Literatura in viri

- BREZNIK, Anton, 1982: Razvoj novejšje slovenske pisave pa Levčev pravopis. *Jezikoslovne razprave*. J. Toporišič (ur.). Ljubljana: Slovenska matica. 83–133.
- ERTL, Vaclav, 1929: Časové úvahy o naší mateřštině. Praga: Nákladem Jednoty československých matematiků a fysiků.
- GORJANC, Vojko, KREK, Simon, GANTAR, Polona, 2005: Slovenska leksikalna podatkovna zbirka. *Jezik in slovstvo* 50/2. 3–19.
- JESENŠEK, Marko, 2010: Slovenski knjižni jezik med središčem in obrobjem – normativnost in/ali partikularizem. Irena Novak Popov (ur.). *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 13–22.
- JURGEC, Peter, 2005: Spet o fonetiki, fonologiji in pravorečju v SP 2001. *Slavistična revija* 53/2. 245–248.
- MMC RTV SLO, 22. 12. 2009: Pomladni podmladki Jankoviću podarili monopoli, nato pa ... Na <<http://www.rtvlo.si/slovenija/pomladni-podmladki-jankovicu-podarili-monopolinato-pa/219780>>.
- POGORELEC, Breda, 2011: *Stilistika slovenskega knjižnega jezika. Jezikoslovni spisi* II. Mojca Smolej (ur.). Ljubljana: Založba ZRC – Znanstvena založba Filozofske fakultete. (Zbirka Lingua Slovenica – Fontes 2).
- SGALL, Petr, HRONEK, Jiří, 1992: *Čeština bez příkras*. Praha: H&H.
- SKUBIC, Andrej, 2003: Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. Ada Vidovič Muha (ur.). *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje* (Obdobja 20). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 209–226.
- –, 2005: *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.
- SP 1935 = *Slovenski pravopis*. Anton Breznik, Fran Ramovš (ur.). Ljubljana: Znanstveno društvo.
- SP 2001 = *Slovenski pravopis*. (Jože Toporišič idr.) Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – Založba ZRC (zal.).
- SP1P 1990 = *Slovenski pravopis 1 – Pravila*. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (izd.) – DZS (zal.).
- SSKJ 1970–1991 = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti (izd.) – Državna založba Slovenije (zal.).
- STABEJ, Marko, 2002: Nedolžnost in zaščita: dr. Marko Stabej in dr. Janez Dular o jezikovni politiki. *Delo* 44/68 (23. mar. 2002). *Sobotna priloga*. 4–6.
- –, 2010: *V družbi z jezikom*. Ljubljana: Trojina.
- ŠERUGA PREK, Cvetka, ANTONČIČ, Emica, 2003: *Slovenska zborna izreka. Priročnik z vajami za javne govorce (knjiga in zvočna zgoščanka)*. Maribor: Aristej.

- TIVADAR, Hotimir, 2003: Kontrastna analiza slovenskih i hrvatskih vokala (mogući izgovorni problemi sa slovenskog aspekta) / Contrastive analysis of Slovene and Croatian vowels (some pronunciation problems of Croatian speakers of Slovene). *Govor*. Zagreb. 20/1–2. 449–466.
- –, 2004a: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52/1. [31]–48.
- –, 2004b: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49/2. 17–36.
- –, 2004c: Aktualnost in uporabnost Škrabčevih razprav za sodobni slovenski jezik in jezikoslovje. *Slovenščina v šoli* 9/2. 1–7.
- –, 2006: Slovenski medijski govor v 21. stoletju in pravorečje – RTV Slovenija vs. komercialne RTV-postaje / Slovene media speech in 21st century – RTV Slovenija vs. commercial RTV Stations. *Kapitoly s fonetiky a fonologie slovanských jazyků*. Praga: Filozofska fakulteta Karlove univerze. 209–226.
- –, 2008: Pravorečje, knjižni jezik in mediji. *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*/ 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 24–35.
- –, 2010a: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1. 105–116.
- –, 2010b: Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. Irena Novak Popov (ur.). Vloge središča: konvergenca regij in kultur. (Zbornik Slavističnega društva Slovenije 21). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije. 25–35.
- –, 2011a: Vzpostavitev razmerij med govorom in branjem, recitacijo in igranjem. S. Kranjc. *Meddisciplinarnost v slovenistiki*. Obdobja 20. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 15–22.
- –, 2011b: Regionalna (in socialna) različnost slovenskega (knjižnega) jezika v zgodovini in sedanjosti. Marko Jesenšek (ur.). *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*. Maribor: Filozofska fakulteta. 80–91.
- TIVADAR, Hotimir, JURGEČ, Peter, 2003: Podoba govorenega slovenskega knjižnega jezika v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. [203]–220.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1967: *Jezikovni pogovori* II. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- –, 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- –, 1991 (⁴2000, ⁵2004a): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- –, 2004b: Še z okrepljenimi močmi nad Slovenski pravopis. *Slavistična revija* 52/2. 209–227.
- VODUŠEK, Božo, 1950: Pripombe k slovenskemu pravopisu. *Novi svet* V. 947–954, 1045–1052, 1149–1152.
- –, 1959: Historična pisava in historična izreka. *Jezik in slovstvo* 4/7 (april 1959). 193–200.